

MEDIEVISTICA ROMÂNESCĂ ÎN CELE DOUĂ DECENII DE LA ELIBERARE (1944—1964)

de CONSTANTIN ȘERBAN

Eliberarea României de sub jugul fascist, care a deschis poporului nostru perspectivele făuririi unei vieți noi, a fost hotărâtoare pentru noua orientare în activitatea istoricilor. În primii ani, pînă la proclamarea R.P.R., publicarea în ediții de masă a principalelor lucrări teoretice ale clasicii marxism-leninismului le-a permis tuturor acestora să înțeleagă și să-și însușească treptat noua concepție despre lume, „ideologia proletariatului care le arăta calea cunoașterii adevărate a fenomenelor istorice și legile generale de dezvoltare a societății”¹.

Aplicarea consecventă a marxismului în cercetarea istorică deschidea un larg câmp de cercetare îndeosebi medievistilor, întrucît în vechea istoriografie feudalismul nu era recunoscut ca formațiune social-economică, iar studiul instituțiilor medievale nu era abordat de pe poziții științifice. Importanța problemelor de bază ale medievisticii românești, care urmau ulterior să fie adîncite în lucrări monografice, a fost subliniată pentru prima dată în manualul de *Istoria României*, elaborat de un colectiv de istorici și publicat în 1947², a cărui apariție a constituit un rezultat pozitiv al istoriografiei marxiste românești³.

În anii ce au urmat îndată după instaurarea puterii populare, noua orientare a medievisticii românești și a istoriei noastre în general a fost sprijinită în mod eficient de o seamă de factori fără de care nu s-ar fi putut ajunge la realizările de astăzi: reorganizarea Academiei, înființarea noilor institute de istorie la București, Cluj și Iași, ai căror membri aveau „ca unitate fundamentală de lucru, colective cu tematică specială”⁴, extinderea cercetării istorice și în cadrul Societății de științe istorice și filologice, organizație științifică de masă, dezbaterile articolelor și studiilor în ședințele de comunicări sau în coloanele periodicelor de istorie nou în-

¹ A. Oțetea, *Dezvoltarea științei istorice românești după 23 August 1944*, în „Studii”, nr. 4, 1959, p. 35.

² *Istoria României*, București, 1947.

³ *Istoria României*, vol. I, Ed. Academiei R.P.R., București, 1960, p. VII.

⁴ Acad. C. Daicoviciu, Eugen Stănescu, „Problemele principale ale cercetării istoriei României în anii puterii populare”, în „Studii”, nr. 6, 1962, p. LXXXVI.

ființate¹, folosirea materialelor arheologiei medievale în cercetarea problemelor perioadei feudalismului timpuriu etc.

Un rol hotărâtor însă în stimularea cercetării istorice, inclusiv a medievalisticii, l-a avut Congresul al VII-lea al P.C.R. (decembrie 1955), care a trasat istoricilor noștri sarcina „...de a elabora, cu forțele unui larg colectiv de cercetători științifici, o istorie a României care să sintetizeze, de pe pozițiile învățăturii marxist-leniniste, tot ce s-a realizat de noi pe tărîmul științei istorice...”².

Munca pentru elaborarea tematicii și apoi a tratatului de *Istoria României* a mobilizat zeci de istorici din țara noastră, nu numai pentru epoca feudală, ci și pentru celelalte epoci istorice. Realizările din ultimul deceniu ale istoricilor marxiști, rezultatul muncii sistematice organizate prin planurile de activitate ale institutelor de istorie din București, Cluj și Iași, au reușit în timp relativ scurt să contribuie în mare parte la lămurirea celor mai însemnate probleme ale istoriei României.

În asemenea condiții, medievalistica românească a cunoscut un deosebit avânt în anii puterii populare. Principalele ei realizări sînt: 1) stabilirea unei periodizări pentru epoca feudală, 2) lărgirea bazei de informare, 3) extinderea și adîncirea cercetării istorice, prin valorificarea totodată și a realizărilor vechii istoriografii.

1. Periodizarea epocii feudale. Elaborarea unei periodizări a epocii feudale a început să preocupe istoriografia marxistă după 23 August 1944, ca o necesitate pentru înțelegerea procesului istoric, deoarece „procesul istoric nu poate fi înțeles fără o periodizare științifică”³. În acest sens, învechitele criterii de periodizare, mai ales de ordin politic, mai toate inspirate din considerații idealiste, au fost înlocuite, după îndelungate cercetări, cu o periodizare științifică care consideră că factorul determinant în dezvoltarea societății românești este modul de producție a bunurilor materiale pe teritoriul țării noastre. Astfel, în 1947, istoricii marxiști au stabilit limitele orînduirii feudale între secolul al XIV-lea, momentul „întemeierii Principatelor Moldova, Țara Românească și Transilvania”, și 1821, anul izbucnirii mișcării revoluționare conduse de Tudor Vladimirescu, cu mențiunea că începuturile îndepărtate ale feudalismului trebuie căutate în „secolele care au urmat retragerii aureliene”⁴. Aceleași limite cronologice ale

¹ „Studii”, revistă de istorie (1948); „Studii și cercetări științifice”, fil. Iași, istorie (1950—1963); „Studii și cercetări științifice”, fil. Cluj, istorie (1950—1957); „Studii și cercetări de istorie medie” (1950—1951); „Analele științifice ale Universității din Iași «Al. I. Cuza», Seria istorie (1955); „Studii și articole de istorie” (1955); „Studii și materiale de istorie medie” (1955—1962); „Analele Universității București”, Seria istorie (1956); „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Historia (1958); „Forschungen zur Volks und Landeskunde” (1958); „Romanoslavica” (1958); „Anuarul Institutului de istorie din Cluj” (1958); „Revista arhivelor” (1958); „Revue Roumaine d'Histoire” (1962); „Revue des études sud-est européennes” (1963); (N. A.): Mențiunea unei singure date în paranteză înseamnă că revista apare și astăzi.

² G. h. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări, decembrie 1955 — iulie 1959*, Ed. Politică, București, 1959, p. 145.

³ A. Oțetea, *Marxismul și cercetarea istorică* în „Lupta de clasă”, nr. 1, 1965, p. 46.

⁴ *Istoria României*, manual unic pentru clasa a XI-a medie, Ed. de Stat, București, 1948, p. 13.

orînduirii feudale au stat și la baza Programului (proiect) al cursului universitar de istorie a patriei din 1949¹.

Cercetările în domeniul istoriei medii a României desfășurate în primul deceniu de la eliberarea de sub jugul fascist și rezultatele obținute în prelucrarea documentelor și a materialelor arheologice au arătat că limitele de început și de sfârșit ale feudalismului trebuie împinse mult mai departe. Astfel, din 1950 s-a ajuns la concluzia că pe teritoriul României au existat în mod sigur relații feudale încă din secolul al X-lea². Din acest motiv, în 1952, autorii manualului de istorie a României pentru învățământul mediu au adoptat o nouă periodizare pentru epoca feudală, limitele cronologice fiind sfârșitul primului mileniu și începutul celui de-al doilea mileniu al erei noastre și anul 1821³. Dar stabilirea sfârșitului epocii feudale începuse din 1952 să preocupe mai mult pe medievaliști, de vreme ce noi cercetări dovediseră că între 1821 și 1848 nu a existat nici o întrerupere revoluționară, că această perioadă istorică este pe deplin caracterizată „printr-o serie de frământări și lupte sociale”⁴. Aceasta a determinat pe mulți istorici să se gândească la o împingere a limitei de sfârșit a evoluției medii românești până la 1848.

Abia în 1957 elaborarea tematicii provizorii a tratatului de *Istoria României* de către un larg colectiv de istorici a fixat epocii feudale limitele cronologice cele mai apropiate de realitatea istorică, începutul epocii feudale fiind secolul al X-lea, iar sfârșitul în preajma anului revoluționar 1848⁵.

Noua periodizare a istoriei României a trezit interes deosebit în rândul istoricilor noștri care, admitând limitele generale ale epocii feudale, propuneau unele soluții noi, fie în delimitarea stadiilor sale de dezvoltare, fie în precizarea unor noi aspecte. Acad. A. Oțetea a consacrat problemei periodizării istoriei României un valoros studiu în care, ocupându-se de toate epocile istorice ale patriei noastre, stabilea ca limită a sfârșitului feudalismului dezvoltat anul 1750, de unde începea feudalismul întârziat și în descompunere⁶. Cîțiva ani mai târziu (1961) discuția machetei volumului III a tratatului de *Istoria României* a determinat pe autor să împingă limita sfârșitului feudalismului dezvoltat în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea⁷. Pe de altă parte, Șt. Pascu și-a concentrat cercetarea numai asupra problemei periodizării orînduirii feudale pe teritoriul țării noastre,

¹ M. Roller, *Introducere la Programul (Proiect) al cursului universitar de istorie a R.P.R.*, în „Buletin științific al Academiei R.P.R.”, C, Științe istorice..., tom. I, nr. 3—4 (1949), p. 182—183.

² C.B.C. *Inscripția slavă din Dobrogea din anul 943*, în „Studii”, nr. 3, 1951, p. 122—134.

³ *Istoria R.P.R., Manualul pentru învățământul mediu*, București, 1952, p. 10.

⁴ V. Cheresteșiu, Eugen Stănescu, I. Ionașcu, *Despre dezvoltarea științei istorice din Republica Populară Română în deceniul 1944—1954*, în „Studii”, nr. 3, 1954, p. 168.

⁵ *Tratatul de istoria României (Tematica provizorie)*, Ed. Academiei R.P.R., București, 1957, p. 5.

⁶ A. Oțetea, *Problema periodizării istoriei României*, în „Studii”, nr. 6, 1957, p. 107.

⁷ *Problemele tratatului de Istoria României. Sesiunea consacrată dezbaterii machetei volumului III*, în „Studii”, nr. 1, 1964, p. 184.

privită însă în ansamblul periodizării istoriei universale și în special a istoriei sud-estului european. Prin studiul său amplu, de un deosebit interes pentru medievaliști, autorul analizează rînd pe rînd problemele mai importante ale celor trei stadii principale de dezvoltare ale feudalismului, combătînd în acest fel tezele neștiințifice ale vechii istoriografii care negau existența acestei orînduirii pe teritoriul României¹.

În prezent, această ultimă periodizare a feudalismului românesc stă la baza redactării celor două volume de istorie a evului mediu ale tratatului nostru de *Istoria României*², cît și a manualului de *Istoria României* pentru clasa a XI-a³.

2. Lărgirea bazei de informare. În primii ani după eliberare, publicarea izvoarelor medievale a preocupat prea puțin pe istorici, cei mai mulți fiind atrași în interpretarea lor. Totuși, multe documente au apărut răsleț, prin periodice mai ales, sau făcînd parte din anexa vreunui articol; cele mai puține însă erau manuscrisele inedite sau reeditările de manuscrise⁴.

Dar adevărata acțiune inițiată de istoricii marxști în vederea lărgirii bazei de informare pentru medievaliști o constituie activitatea desfășurată în anii puterii populare. În acest sens, cea mai însemnată contribuție a adus-o Academia R.P.R., care, din anul reorganizării sale, a prevăzut în planul de muncă pe 1949 al Institutului de istorie alcătuirea primelor volume de documente medievale din secolele XVI—XVII, iar din 1950, întocmirea și publicarea unui corpus de documente.

Inițierea acestei lucrări de mari proporții a fost viu discutată în februarie 1950, cu prilejul conferinței pe țară a specialiștilor în istorie medie, în timpul căreia — cu toate divergențele ascuțite — s-a stabilit un prețios schimb de păreri între medievaliștii din întreaga țară relativ la definirea programului și metodei de lucru⁵.

Drept rezultat, din acest corpus de documente medievale interne au fost publicate pînă în prezent 28 de volume cuprinzînd acte din anii 1075—1625, din cele trei țări românești⁶. De asemenea, se pot adăuga la această colecție două volume de *indici* ai numelor de locuri pentru volumele de documente din Țara Românească (sec. XVI—XVII)⁷, și două volume de *Introducere* (1956) cuprinzînd studii referitoare la științele auxiliare ale istoriei⁸ (diplomatica slavo-română și latină, sigilografia, paleografia sla-

¹ Șt. Pascu, *Periodizarea orînduirii feudale pe teritoriul țării noastre*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Seria Historica, nr. 1, 1962, p. 7—32.

² *Istoria României*, vol. II, București, 1962; vol. III, București, 1964.

³ *Ibidem*, manualul pentru clasa a XI-a, București, 1964.

⁴ I. Ionașcu, *Publicarea izvoarelor medievale*, în „Studii”, nr. 6, 1962, p. 155; vezi și *Quelques réalisations marquantes de l'historiographie roumaine au cours des dernières années*. C. Bălan, *Publications des sources*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, nr. 1, 1962, p. 249—261.

⁵ *Conferința pe țară a specialiștilor în istorie medie*, în „Studii și cercetări de istorie medie”, I, 1950, p. 25—73.

⁶ *Documente privind istoria României*, A. Moldova (1384—1625), 11, vol. B. Țara Românească (1247—1625), 11 vol.; C. Transilvania (1075—1350), 6 vol.

⁷ *Ibidem*, B. Țara Românească, sec. XIII—XVI (1956) și XVII (1601—1625) (1960).

⁸ Pentru dezvoltarea științelor auxiliare după 1955, vezi C. Bălan, *Nouvelles recherches dans le domaine des disciplines auxiliaires de l'histoire*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, nr. 2, 1963, p. 387—408.

vo-română și latină, chirilică, greco-română și cronologia), redactate de specialiști medievști ca : Damian P. Bogdan, S. Iako, Emil Vîrtosu, Al. Elian, I. Ionașcu și Fr. Pall.

Publicarea numai a traducerilor documentelor, fără textul original, a atras, asupra corpusului, din partea unor medievști din țară și de peste hotare, o serie de critici care au determinat colectivul de redacție să procedeze în 1963 la continuarea publicării colecției pe alte baze, în sensul includerii alături de traduceri și a textului original.

Urmînd același criteriu cronologic adoptat la publicarea corpusului de documente medievale s-a procedat și la publicarea unui corpus de cronici interne. Constituit în 1951, la Institutul de istorie al Academiei R.P.R., un colectiv de specialiști a alcătuit și publicat pînă în 1963 în colecția *Cronicile medievale ale României, Cronicile slavo-române din sec. XV—XVI* (P. P. Panaitescu), *Istoria Țării Românești (1290—1690)*, *Letopisețul cantacuzinesc* (C. Grecescu și D. Simonescu), *Istoriile domnilor Țării Românești de Radu Popescu* (C. Grecescu) urmată de *Repertoriul manuscriselor de cronici interne privind istoria României* (sec. XV—XVIII), (I. Crăciun și A. Ilieș).

În afara acestei colecții au mai fost publicate în diferite edituri de către P. P. Panaitescu *Cronica lui Gr. Ureche* (1955), a lui *Miron Costin* (în volumul *Opere*) 1958, de acad. Iorgu Iordan, *Letopisețul Țării Moldovei* și *O samă de cuvinte de Ion Neculce* (1959) de C. Grecescu, *Istoria Țării Românești (1688—1717) de Radu Popescu* (1959). La aceste ediții critice este necesar a se adăuga edițiile de popularizare ale *Descrierii Moldovei* de D. Cantemir (1956) și *Viața lui Constantin Cantemir* (1960) și cele două volume de *Cronici muntene* (1961) (Stolnicul C. Cantacuzino, Anonimul cantacuzinesc, Radu Popescu, Radu Greceanu, Anonimul brîncovenesc).

O realizare remarcabilă în domeniul lărgirii bazei de informare o constituie editarea tot de Academia R.P.R. a *colecției izvoarelor vechiului drept românesc*. Colectivul de specialiști constituit în anii puterii populare, care a funcționat inițial pe lângă Institutul de studii juridice și în prezent în cadrul Institutului de istorie, a reușit să publice în timp de 7 ani (1955—1962) edițiile critice ale următoarelor legiuiri medievale românești : *Cartea românească de învățătură din 1646*, *Indreptarea legii din 1652*, *Pravilniceasca condică din 1780*, *Sobornicescul hrisov din 1785*, *Manualul juridic al lui Andronache Donici din 1814*, *Legiuirea Caragea* și *Codul Calimach*, ambele din 1818. Aceste izvoare juridice, atât cele publicate, cît și cele care urmează a fi editate vor fi în acest fel instrumente de lucru de valoare pentru studierea vechilor instituții juridice românești¹.

Tot în cadrul publicării izvoarelor interne a fost editat un mare număr de instrumente de lucru sub formă de cataloage de documente și indici cronologici publicate prin grija direcției generale a Arhivelor statului din București. Astfel, între 1947 și 1961 au apărut 25 de volume de *Indici cro-*

¹ Gh. Cronț, *Editarea izvoarelor vechiului drept românesc*, în „Studii“, nr. 5, 1960, p. 201—208 : vezi și „Studii“, nr. 5, 1961, p. 1211—1226.

nologici ai fondurilor mănăstirești din Țara Românească și două ale Arhivei comandamentului militar bănețean¹. Paralel cu acest gen de publicații au mai fost editate cataloage de documente și manuscrise provenind din fondurile arhivelor istorice din București și din diferite orașe de provincie².

Dar în anii puterii populare s-a procedat și la publicarea izvoarelor medievale strâns legate de o temă istorică. Astfel, în cadrul colectivului de specialiști ai institutelor de istorie ale Academiei, constatându-se că numărul documentelor interne este în masivă creștere pe măsura apropierii de anul 1700, fapt care ar fi necesitat prea mult timp pentru stringerea și publicarea lor — pe de o parte — iar pe de alta ținându-se seama de sarcina alcătuirii unor monografii pentru studierea perioadei de destrămare a feudalismului s-a hotărât publicarea de volume de documente din secolul al XVIII-lea și din prima jumătate a secolului al XIX-lea pe diferite teme, ca: relațiile feudale, fiscalitatea, administrația etc. În acest sens a apărut primul volum de documente selectate privind *Relațiile agrare în secolul al XVIII-lea, în Țara Românească*³, dintr-o colecție care va cuprinde materiale similare și din Moldova.

Tot în cadrul institutelor de istorie ale Academiei, a fost alcătuită de un larg colectiv colecția de documente privind *Răscoala din 1821*. Înainte de 23 August 1944 fuseseră publicate de Emil Virtosu câteva volume de documente referitoare la această temă. După eliberare, același autor a mai publicat un volum privind această problemă, intitulat *Despre Tudor Vladimirescu și revoluția de la 1821* (1947).

Culegerea de documente a Academiei R.P.R. despre *Răscoala din 1821* a fost concepută în cadrul unui amplu plan care include în cinci volume o ediție critică de documente și cronici, interne și externe, edite și inedite⁴. Primele trei volume cuprind numai documente interne, selectate, al patrulea, documente referitoare la Eteria în Țările române, iar ultimul, izvoare narrative. Partea cea mai extinsă, din ultimul volum, ocupă cronica *Revoluției din 1821* de biv vel serdar Ioan Dîrzanu și memoriile lui I. P. Liprandi.

Documentele publicate în această colecție, scrise în limbile română, greacă, rusă, franceză, germană, engleză și turcă, au fost publicate în

¹ M. N. Fănescu, *Publicațiile Arhivelor statului... apărute în anii 1947—1957*, în „Revista Arhivelor”, nr. 1, 1958, p. 310—314.

² *Catalogul documentelor Țării Românești (1369—1600)* de Ion Radu Mircea (1947); *Catalogul documentelor românești din Arhivele statului...* vol. I (1521—1799); *Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva istorică centrală a statului*, 2 vol. (1387—1652); *Catalogul documentelor grecești din Arhivele statului...* vol. I—II, *Inventarul protocoalelor primăriei Sibiu (1521—1700) și Inventarul arhivistic al Inaltului divan (1831—1847)*, toate apărute în 1958; *Arhiva magistratului orașului Brașov, Inventarul actelor neînregistrate*, 2 vol., (1959—1961); *Manuscrise slave din Biblioteca Academiei R.P.R.*, vol. I de P. P. Panaitescu (1959); *Catalogul documentelor referitoare la industria textilă din Brașov și Țara Birsei*, vol. I (1413—1820). *Catalogul documentelor turcești*, vol. I, de M. Guboglu, ambele din 1960.

³ *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea* vol. I, Țara Românească, București, 1961.

⁴ *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, București, 1959—1962, 5 volume.

original și în traducerea românească, cu excepția documentelor în limba turcă, date numai în traducerea românească, și a celor în limba franceză care se dau numai în original. Din acest punct de vedere, cu prezenta colecție s-a făcut un nou pas înainte în ceea ce privește metoda cea mai bună pentru publicarea de documente scrise în limbi străine.

Culegerile de documente pe teme speciale au intrat și în preocupările altor istorici. Astfel, prin grija direcției generale a Arhivelor statului, arhiviștii din Craiova au dat la tipar în 1957 volumul intitulat *Meșteșugari și negustori din trecutul Craiovei*, cuprinzând documente din anii 1666—1865, iar în 1960 cei de la Iași au început alcătuirea colecției *Documente privitoare la istoria economică a României* din care s-a publicat volumul *Orașe și Țirguri din Moldova (1776—1861)*.

Interesul manifestat pentru abordarea cercetărilor de istorie economică medievală a făcut necesară apariția, în 1958, a culegerii *Documente privitoare la economia Țării Românești, 1800—1850* de I. Cojocaru, în două volume, cuprinzând materiale selecționate, de un prețios ajutor pentru toți cei care cercetează mai ales industria, meșteșugurile, comerțul și finanțele Țării Românești în perioada de destrămare a feudalismului.

Aniversarea semimileniului orașului București a dat unor cercetători prilejul să publice documente privitoare la istoria medievală a capitalei țării noastre. Astfel, în doi ani consecutivi (1960—1961) au apărut două volume: *Documente privind istoria orașului București (1636—1848)*, publicat de personalul științific al Muzeului de istorie a orașului București (1960), și *Documente privitoare la istoria orașului București (1594—1821)* de G. Potra.

O ultimă categorie de izvoare medievale publicate sînt izvoarele externe.

În comparație cu cele interne, volumul și varietatea izvoarelor externe publicate sînt mai mici, deși s-a lucrat destul de intens și în acest sens. Îndată după eliberare, Gh. Bezviconi a tipărit un volum privind relațiile călătorilor ruși care au trecut prin Țara Românească și Moldova între 1419 și 1904.

Ulterior, în vederea punerii în valoare a unora din izvoarele externe aflate în arhivele din țara noastră, s-a publicat în 1949, tot de Gh. Bezviconi, un repertoriu cronologic al documentelor cuprinse în *Manuscrisele rusești din Biblioteca Academiei R.P.R.*, lucrare în care sînt semnalate știrile documentare utile unor studii privind relațiile româno-ruse între 1393 și 1906, cele mai numeroase fiind din epoca feudală (pp. 9—56; restul pp. 56—61 privesc epoca modernă).

Academia R.P.R. a inițiat, pe de altă parte, și editarea colecției de cronică bizantine *Scriptores Bizantini* cu ample mențiuni privind istoria patriei noastre. Între 1958 și 1963 au apărut în acest sens patru volume: *Istoria turco-bizantină a lui Ducas* (1958), *Expunerile istorice ale lui Laonic Chalcocondil* (1958), *Din domnia lui Mahomed al II-lea de Critobul din Imbros* (1963), precum și *Războiul cu goții de Procopius din Caesarea*.

Tot un important izvor narativ, dar privind sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea, este *Cronica lui Balthasar Walther despre Mihai Viteazul* publicată în 1959 de Dan Simonescu¹.

Mult timp așteptată a fost și continuarea colecției de documente cuprinzând rapoarte consulare, care fuseseră publicate înainte de 23 August 1944 în *Colecția Hurmuzaki*. Inițiind o serie nouă, Academia R.P.R. a început continuarea ei cu *Rapoartele consulare rusești*, vol. I, care cuprinde perioada 1770—1796 și va fi urmat de alte volume privind și începutul secolului al XIX-lea.

Desigur că aceste realizări în sensul lărgirii bazei de informare nu se vor opri aici. Continuarea publicării izvoarelor istorice necesare medievistilor va avea însă în vedere uniformizarea metodelor arheografice, aflate în prezent în neconcordanță de la editor la editor, extinderea publicării colecțiilor de documente pe grupe de probleme și intensificarea ritmului de publicare, fără a dăuna însă calității.

3. Extinderea și adîncirea cercetării istorice. Aceași rodnică activitate în munca istoricilor medievisti din țara noastră se constată și în domeniul extinderii și adîncirii cercetării istorice, care a prilejuit abordarea și rezolvarea în bună parte a principalelor probleme ignorate, insuficient tratate sau denaturate de vechea istoriografie. În anumite împrejurări, aceste succese ale medievisticii românești au fost semnalate și apreciate în mod critic în diferite articole apărute în periodicele de specialitate din ultimul deceniu², fără a se avea certitudinea prezentării exhaustive a tot ceea ce fusese publicat.

Privind în general toate lucrările de interpretare din domeniul medievisticii din ultimele două decenii după felul în care diferite probleme au fost

¹ Dan Simonescu, *Cronica lui Balthasar Walther despre Mihai Viteazul în raport cu cronicile interne contemporane*, în „Studii și materiale de istorie medie”, vol. III, 1959, p. 7—100.

² E. I. Spîvakovski, *Noi lucrări în legătură cu istoria României*, în „Studii”, nr. 4, 1953, p. 159—173; V. Cheresteșiu, Eugen Stănescu, I. Ionașcu, *Despre dezvoltarea științei istorice din Republica Populară Română în deceniul 1944—1954*, în „Studii”, nr. 3, 1954, p. 161—172; P. Constantinescu-Iași, *Realizările istoriografiei române între anii 1945—1955*, București, 1955; Șt. Ștefănescu, *Date cu privire la problema relațiilor feudale pe teritoriul Țării Românești în istoriografia românească*, în „Studii”, nr. 1, 1957, p. 199—221; A. Oțetea, *Dezvoltarea științei istorice românești după 23 August 1944*, în „Studii”, nr. 4, 1959, p. 35—47; L. Demény, *Изучение истории средневековой Румынии в Румынской Нар. Республике (1945—1959)*; *vezi Quelques réalisations marquantes de l'historiographie roumaine au cours de dernières années*; H. Chircă, *Histoire medievale*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, nr. 1, 1962, p. 262—273; de asemenea, ciclul de articole în culegerea intitulată *1947—1962 Cercetarea istoriei României în anii puterii populare*, în „Studii”, nr. 6, 1962, și anume: A. Oțetea, *Cercetarea istoriei medii a României în anii puterii populare*; Șt. Pascu, și Șt. Ștefănescu, *Feudalismul timpuriu*; H. Chircă, R. Manolescu și Șt. Olteanu, *Dezvoltarea socio-economică a țărilor române în vremea feudalismului dezvoltat*; M. Berza, N. Stoicescu, L. Marcu, *Organizarea statului feudal*; D. Mioc, *Raporturile româno-turcești în sec. XIV—XVIII. Lupta țărilor române împotriva dominației străine*; Dan Simonescu, Corina Nicolescu, *Cultura medievală*; S. Columbeanu și C. Șerban, *Destruerea feudalismului și începuturile capitalismului*; I. Ionașcu, *Publicarea izvoarelor medievale*, în „Studii” nr. 6, 1962, p. 1439—1567; A. Oțetea, *L'étude de l'histoire du moyen âge dans les années du pouvoir populaire*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, nr. 3, 1964, p. 443—456.

abordate, după profilul tematicii, după rezultatele obținute se pot stabili principalele ei etape de dezvoltare.

Astfel, în primul deceniu de la eliberare, pînă în 1948, s-au publicat articole și studii de medievală, ai căror autori se situau încă pe pozițiile vechii istoriografii¹, iar după 1948 au început să apară numai lucrări redactate de pe pozițiile noii istoriografii marxist-leniniste. Dispunînd de o tematică limitată la numai cîteva probleme, autorii acestor din urmă lucrări căutau să clarifice caracterul stăpînirii feudale și al regimului dominației otomane, să stabilească aspecte ale istoriei relațiilor româno-ruse și să dezvăluie condițiile interne și externe care au contribuit la dezvoltarea și destrămarea relațiilor feudale². Elaborarea unui studiu consacrat apariției relațiilor feudale — prezent în atenția medievaliștilor și astăzi — nu a fost posibilă datorită insuficienței materialului arheologic, care permitea la acea dată să se stabilească numai unele jaloane ale începutului cvului mediu românesc. În schimb, a fost abordată cu mai mult curaj problema destrămării feudalismului.

Ridicată încă din 1947 — în manualul de *Istoria României* — această nouă problemă a istoriografiei actuale a fost expusă prima dată într-un studiu mai amplu, în 1949, de Gh. Georgescu-Buzău, în lucrarea *Destrămarea feudalismului și începuturile capitalismului în Țara Românească și Moldova*³. Cu toate lipsurile, inerente unui astfel de început, lucrarea a adus o prețioasă contribuție prin analiza marxistă a acestui fenomen istoric. Patru ani mai tîrziu, problema destrămării feudalismului era reluată de Al. Vianu, care semnala noi aspecte ale problemei⁴.

Rezultatele obținute, însă, de medievaliști la sfîrșitul primului deceniu de la eliberare, în munca lor de interpretare, erau nesatisfăcătoare prin numărul restrîns al temelor abordate. De aceea, la sesiunea lărgită a secțiunii de studii istorico-filozofice și economico-juridice a Academiei R.P.R. din 21—24 decembrie 1953⁵ s-a discutat și definitivat un amplu plan de cercetare și în domeniul istoriei medii a României, cuprinzînd 16 teme⁶, a căror realizare a preocupat pe medievaliștii noștri cîteva ani de-a rîndul⁷.

În al doilea deceniu de la eliberare, pe baza experienței acumulate an de an, dar mai ales în cursul muncii desfășurate în vederea elaborării tratatului de *Istoria României*, nu numai că a fost mărit numărul problemelor de cercetare, dar s-a trecut la adîncirea lor în vederea elaborării unor

¹ Ne referim în special la acelea publicate în vechile reviste de istorie: „Revista istorică”, „Cercetări istorice”, „Balcania”, „Revista istorică română”, „Revue Historique du sud-est européen”, pînă în 1948, cînd și-au încetat apariția.

² V. Cheresieșiu, E. Stănescu, I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 167—168.

³ Vezi „contemporanul”, 1949; și apoi în broșură, Ed. Contemporanul, 1950.

⁴ Al. Vianu, *Cu privire la descompunerea feudalismului în țările române*, în „Studii și referate privind istoria României”, partea I, București, 1954, p. 801—840.

⁵ P. Constantinescu-Iași, *Raport de activitate pe anul 1953 al Secțiunii de științe istorice, filozofice și economice-juridice a Academiei R.P.R.*, în „Studii și referate privind istoria României”, partea I, București, 1954, p. 15.

⁶ *Ibidem*, p. 21—22.

⁷ *Ibidem*.

lucrări ample, cu caracter monografic, acestea înfățișând, fie întreaga orînduire feudală, fie numai unul din stadiile sale de dezvoltare.

După primul deceniu de eforturi susținute ale istoriografiei noi, pe linia creării bazei științifice marxist-leniniste a medievalisticii românești s-a făcut — de un colectiv restrîns de autori — și „prima încercare de sinteză științifică asupra vieții feudale în istoria României”¹.

Cu toate lipsurile semnalate de specialiștii competenți², care apreciau că lucrarea „nu satisface exigențele științifice actuale” (din 1958), totuși, prin concepția care se află la baza acestei sinteze, prin problemele semnalate și cele aprofundate pentru prima dată, prin concluziile la care au ajuns autorii și care depășeau în parte pe ale celorlalți medievaliști, credem că ea rămîne totuși, pentru acea epocă, o realizare meritorie a medievalisticii românești.

Dar această primă încercare de sinteză asupra vieții feudale în țara noastră mai avea un inconvenient. Ea se referă numai la două provincii istorice (Țara Românească și Moldova), a căror dezvoltare istorică a fost în general asemănătoare. Această lacună în istoriografia noastră actuală a fost lichidată prin apariția, în 1960, a unei alte sinteze, consacrată istoriei Transilvaniei³. Referindu-se la o altă parte a teritoriului țării noastre, cuprinzînd o interesantă periodizare, prima sinteză a vieții feudale din Transilvania, redactată după un plan judicios întocmit, răspunzînd în cea mai mare măsură cerințelor noii istoriografii, a însemnat o realizare remarcabilă a medievalisticii actuale⁴.

În afară, însă, de cele dintîi lucrări de sinteză, de pe pozițiile materialismului istoric și dialectic au mai fost publicate un mare număr de articole, studii și monografii consacrate celor mai variate aspecte ale feudalismului pe teritoriul României.

O bună parte din aceste lucrări tratează problema economiei feudale cu multiplele ei caracteristici: proprietatea funciară țărănească și feudală, relațiile de producție în evul mediu, renta feudală ca rezultat al proprietății funciare feudale, producția de mărfuri în agricultură și în atelierul meșteșugăresc feudal, schimbul de mărfuri și limitele pieței interne în evul mediu, orașul ca centru al producției și schimbului de mărfuri etc.

Cercetările medievaliștilor relativ la *proprietatea funciară țărănească* — problemă abordată, dar nerezolvată în vechea istoriografie — s-a concentrat în special asupra obștii țărănești, fără de care nu poate fi explicată lupta țărănimii în orînduirea feudală.

Studierea documentelor de arhivă și concluziile parțial obținute pe baza articolelor și studiilor apărute au creat condițiile optime pentru redac-

¹ V. Costăchel, P. P. Panaitescu, A. Cazacu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV—XVII)*, București, 1957, p. 8.

² Vezi recenziile: C. Cîhodaru, în „Studii și cercetări științifice”, istorie, nr. 1, 1957, p. 251—264; Șt. Ștefănescu, în „Contemporanul”, 11 iulie 1958.

³ C. Daicoviciu, Șt. Pascu, V. Chereșteșiu, T. Moraru, *Din istoria Transilvaniei*, vol. I, București, 1960; ed. a III-a 1963.

⁴ Îmbunătățiri eficiente a primit această lucrare în următoarele două ediții din 1961 (ed. II) și 1963 (ed. III) cînd textul a fost revăzut și mult completat.

tarea unor monografii ample asupra obștii țărănești și asupra domeniului feudal. Recentă apariție (1964) a lucrării lui P. P. Panaitescu intitulată *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova*¹, care tratează probleme ca: procesul de aservire a obștilor, organizarea muncii în comun, hotarul obștii, stăpînirea în devălmășie, împărțirea pămîntului obștii pe bătrîni, funii și locuri, moștenirea în obște, conducerea obștii, statutul juridic al obștii, procesul de destrămare a obștilor țărănești, este cu atît mai importantă cu cît lucrările consacrate cercetării *proprietății funciare feudale* — domeniului feudal — sînt abia la început, deși ele au implicat investigații nu numai asupra vechimii și caracterului acestei proprietăți, ci și asupra formelor ei variate. La început, medievalii au studiat proprietatea funciară condiționată², apoi au trecut la analiza economică și juridică a rezervei senioriale³, după care au stabilit unele aspecte ale procesului de formare a marelui domeniu în tot cursul evului mediu⁴ și structura economică a domeniului feudal⁵, a instituțiilor feudale⁶ apariția și evoluția rentei feudale⁷ etc. Numărul mic de lucrări privind aceste probleme și concluziile parțiale la care s-a ajuns ne fac să credem că mai sînt necesare noi și ample cercetări pentru lămurirea aspectelor lor complexe, și în special pentru Transilvania și alte provincii istorice despre care s-a scris relativ puțin pînă acum⁸.

¹ P. P. Panaitescu, *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova. Orinduirea feudală*, București, 1964.

² V. Costăchel, *La formation du benefice en Moldavie*, în „Revue historique du sud-est européen”, XXIII, 1946.

³ Vezi și C. Cihodaru, *Forme de proprietate feudală*, în „Studii și cercetări științifice”, istorie, nr. 3—4, 1955; idem, *Branștile și problema apariției rezervei senioriale în Moldova* în „Analele Universității A. I. Cuza”, 1957; V. Costăchel, *Unele considerații privind rezerva seniorială, în Țara Românească și Moldova în sec. XV*, în „Analele Universității București”, Seria științe sociale, nr. 20, 1961.

⁴ Vezi și I. Donat, *Satele lui Mihai Viteazul*, în „Studii și materiale de istorie medie”, nr. IV, 1960; D. Prodan, *Domeniul Beiușului la 1600*, în „Anuarul Institutului de istorie Cluj”, nr. V, 1962, p. 35—110.

⁵ St. Diamandi, *O gospodărie moșierească în Moldova în prima jumătate a sec. XIX*, în „Studii”, nr. 2—3, 1956; S. Columbeanu, *Date privitoare la economia agrară din Țara Românească în prima jumătate a sec. XVIII*, în „Studii”, nr. 1, 1962; N. Corivan și I. Grămadă, *Despre gospodăria feudală din Moldova în prima jumătate a sec. XVIII*, în „Studii și materiale de istorie medie”, nr. V, 1962.

⁶ V. Costăchel, *Les immunités dans les principautés roumaines aux XIV-ème et XV-ème siècles*, București, 1947; V. I. Hanga, *Contribuții la problema imunității feudale*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Seria Jurisprudenția, nr. 2, 1962.

⁷ D. Mioc, H. Chircă, Șt. Ștefănescu, *L'evolution de la rente féodale en Valachie et en Moldavie du XIV-ème, au XVIII-ème siècle*, în „Nouvelles études d'Histoire”, nr. II, 1960; *L'Evolution de la rente féodale en travail en Valachie et en Moldavie aux XIV—XVIII siècles* în „Revue Roumaine d'Histoire”, nr. 1, 1962; I. Imreh, *Cu privire la renta în muncă a țăranilor iobagi în sec. XVII*, în „Forschungen zur Volks- und Landeskunde” nr. 6, 1963, p. 139—151; I. Corfus, *Renta feudală în Țara Românească în ajunul aplicării Regulamentului organic (1831)*, în „Studii”, nr. 5, 1964.

⁸ Géza Kovács, *Date privitoare la răpirea pămînturilor iobăgești din Transilvania pe moșiile familiei Banfy*, în „Studii și articole de istorie”, nr. I, 1956; Maria Holban, *Deposdări și judecăți în Banat și ilustrarea lor în procesul Voya (1361—1378)*,

De o deosebită importanță sînt studiile și articolele al căror obiect a fost cercetarea apariției și dezvoltării *relațiilor de producție feudale*. În ele au fost stabilite la început etapele principale ale procesului de aservire a țărănimii și contradicțiile social-economice dintre cele două clase sociale fundamentale, țărănimea și stăpînii de pămînt, iar apoi formele variate ale luptei de clasă în evul mediu.

Cercetările lui P. P. Panaitescu despre *Dreptul de strămutare al țăranilor din Țara Românească și Moldova pînă la mijlocul sec. XVII*¹, în care se studiază acest proces istoric în chip evolutiv, în strînsă legătură cu schimbările social-economice și în cadrul general al instituțiilor feudale au deschis seria lucrărilor avînd drept scop precizarea nu numai a terminologiei prin care erau desemnați țaranii dependenți², dar și urmărirea acestui proces chiar în perioada de destrămare a feudalismului³.

Problema relațiilor agrare în perioada de destrămare a feudalismului a fost viu dezbătută în al doilea deceniu de la eliberare în lucrările acad. A. Oțetea : *Le second asservissement des paysans roumains (1746—1821)* și *Considerații asupra trecerii de la feudalism la capitalism în Moldova și Țara Românească*⁴, care a încercat să schițeze liniile generale și caracteristicile celei de-a doua iobăgii în Țara Românească și Moldova. În urma unor cercetări mai recente însă, autorul a ajuns la noi concluzii⁵.

Un număr sporit de asemenea cercetări ar contribui într-o măsură mai largă la cunoașterea aspectelor specifice ale luptei de clasă a țărănimii în evul mediu⁶.

Medievistii au întreprins cercetări pentru a stabili și aliații țărănimii în lupta ei antifeudală, ajungînd la concluzia că această luptă s-a împletit în cursul vremii și cu cea a păturilor sociale nețăărănești : oșteni, orașeni, boiernași etc. Pe această linie se înscriu lucrările consacrate răscoalei popu-

în „Studii și materiale de istorie medie”, nr. V, 1962 ; vezi și „Revue Roumaine d’Histoire”, nr. 1, 1964, p. 33—50 ; A. Magyari, *Unele probleme ale contradicției dintre țărănimea și nobilimea regiunii Maramureș în perioada luptei antihabsburgice de la începutul sec. XIX*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, *Historia*, nr. 1, 1964 ; *ibidem*, nr. 1, 1961, p. 35—52.

¹ „Studii și materiale de istorie medie”, nr. 1, 1956.

² V. Costăchel, *Terminologia slavo-română pentru denumirea raporturilor de dependență în societatea feudală*, în „Romanoslavica”, nr. IX, 1963.

³ S. Columbeanu, și C. Șerban, *op. cit.*, p. 1528—1531. A se vedea în special și Fl. Constantin și S. Papacostea, *Aspecte ale rumâniei în ultimele decenii ale veacului al XVII-lea* în „Revista Arhivelor”, nr. 2, 1960 ; D. Prodan, *Boieri și vecini în Țara Făgărașului în sec. XVI—XVII*, în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj”, nr. VI, 1963, p. 161—312.

⁴ Vezi „Nouvelles Etudes d’Histoire”, I, București, 1955.

⁵ *Istoria României*, vol. III, București, 1964, p. 624—641, 945—968.

⁶ P. P. Panaitescu, *Răscoala țăranilor în Moldova în anii 1563—1564*, în „Studii”, nr. 2, 1953 ; N. Grigoraș, *Despre răscoalele țăranilor moldoveni în vremea domniilor lui Petru Șchiopu (1574—1579 și 1582—1591)*, în „Studii și cercetări științifice”, istorie, nr. 2, 1960 ; *idem*, *Marea răscoală populară din Moldova 1571—1572*, în „Studii și cercetări științifice”, istorie, nr. 2, 1962.

lare din 1655 din Țara Românească, care reprezintă o meritorie contribuție¹.

Cît privește analiza acestui complex proces istoric în Transilvania, cercetările de pînă acum s-au concentrat chiar din primul deceniu de la eliberare, atît asupra condițiilor grele de muncă ale iobagilor², cît și asupra luptei țărănimii împotriva nobilimii locale³. Aceste lucrări au depășit limitele unor simple articole și studii⁴ și au ajuns deseori la proporțiile unor adevărate monografii, cum ar fi acelea consacrate răscoalei de la Bobilna⁵ și marii răscoale din 1784—1785⁶.

Mișcarea revoluționară din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu a fost tratată îndată după eliberare într-o valoroasă monografie redactată de acad. A. Oțetea⁷. Strîngerea sistematică a documentelor (interne și externe) în vederea alcătuirii unei colecții a generat noi cercetări valoroase ca tematică și conținut, atît în ceea ce privește frămîntările sociale care au premers

¹ P. Cernovodeanu, *Răscoala seimenilor și dorobanșilor din București la 1655*, București, 1962; L. Demény, *Cu privire la caracterul răscoalei din 1655 în Țara Românească*, în „Studii”, nr. 2, 1963.

² D. Prodan, *Iobăgia pe domeniul Băii de Arieș la 1770*, Cluj, 1948; idem, *Munca iobăgească în Comitatul Tirnavei la 1726* în „Kelemen Lajos Emlékkönyv”, Cluj, 1957.

³ Șt. Pascu, *Răscoalele țărănești în Transilvania*, Cluj, 1947; idem, *Les caractéristiques principales des revoltes paysannes de Transylvanie au moyen âge* în „Revue Roumaine d'Histoire”, nr. 1, 1964; idem, *Răscoalele țărănești în Transilvania medievală*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Historia, nr. 1, 1963; M. Dan, C. Göllner, I. Pataki, *Lupta maselor populare din Transilvania împotriva exploatării feudale și a cotropirii străine (sec. XIII—XIX)*, în „Forschungen zur Volks und Landeskunde”, nr. 7, 1964.

⁴ H. Chircă, R. Manolescu, Șt. Olteanu, *op. cit.*, p. 1476; vezi și S. Callimach, *Răscoala țărănească din 1514... descrisă de Paolo Gioio*, în „Studii”, nr. 4, 1949; M. Glűck, G. Kovács, E. Dörner, *Contribuții noi cu privire la răscoala populară din 1514*, în „Studii și materiale de istorie medie”, nr. 2, 1957; Șt. Pascu, *Aspecte din situația și lupta maselor populare din Maramureș în a doua jumătate a sec. XVIII*, în „Studii”, nr. 2, 1957; I. Pataki, *Az 1437-es felkelés kirobbanásának történetéhez*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Historia, nr. 2, 1958; C. Cîmpeanu, *Date cu privire la atacul iobagilor asupra nobilimii din Cioara, Vurpar și Vințul de Jos în timpul răscoalei țărănești din anul 1784*, în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj”, nr. 3, 1960; I. Bozac, *Arhiva lui Horea*, în „Revista Arhivelor” nr. 2, 1961.

⁵ Șt. Pascu, *Bobilna*, București, 1957; vezi și ed. a II-a (1963) sub titlul *Răscoala țărănilor de la Bobilna*; de asemenea ed. a II-a a lucrării lui M. Daiciuc Dăscălescu, *Răscoala iobagilor de la Bobilna*, București, 1957; L. Demény, *Az 1437—1438-es Băbolnai népi felkelés*, București, 1960; Șt. Pascu, *La revolte populaire de Transylvanie des années 1437 et 1438*, București, 1964; B. Cselényi, Șt. Ștefănescu, *450 de ani de la răscoala țărănească de sub conducerea lui Gh. Doja*, în „Lupta de clasă”, nr. 4, 1964; vezi și articolele similare din „Studii”, nr. 3, 1964, p. 479—518.

⁶ Gh. Georgescu-Buzău, *Răscoala de la 1784 a iobagilor din Transilvania de sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan*, București, 1962; vezi și I. Fruma, *Horea, procesul și martiriul său*, Sibiu, 1947; Șt. Pascu, *Războiul țărănilor din 1784 de sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan*, București, 1957.

⁷ A. Oțetea, *Tudor Vladimirescu și mișcarea eteristă în țările românești 1821—1822*, București, 1945.

mișcării, răscoala însăși, ca și evenimentele care au urmat-o¹. Și frământările sociale din Țara Românească și Moldova în perioada Regulamentului organic au constituit obiectul cercetării medievistilor, care au urmărit în special formele diverse ale luptei de clasă dusă de țărani clăcași împotriva intensificării exploatării prin Regulamentul organic².

În cercetările medievistilor, *producția feudală* a fost tratată în mod inegal în cele două decenii de la eliberare. Deși producția feudală se caracterizează prin dezvoltarea continuă a agriculturii, totuși cele mai multe studii n-au fost consacrate producției agricole, ci producției meșteșugărești de mărfuri. Până în prezent, cu excepția datelor cuprinse în monografiile și sintezele privind istoria României în evul mediu, au fost publicate prea puține articole despre agricultura în Transilvania în evul mediu³.

În ceea ce privește cercetarea producției meșteșugărești feudale, rezultatele obținute până acum de istoriografia marxistă au atins proporții neîntâlnite în trecut. Aceasta se datorește faptului că medievistii actuali au studiat sistematic izvoarele istorice cele mai variate, pe baza unei tematici largi și au trecut de la lucrări de analiză la cele de sinteză. Așa se explică de ce în prezent se pot cunoaște momentul istoric al renașterii într-o formă nouă a procesului desprinderii meșteșugurilor de agricultură pentru epoca feudalismului timpuriu, aspectul nivelului tehnic, îngustarea specializării, formele variate ale producției, diferențierea socială și organizarea profesională a meșteșugarilor în bresle pentru epoca de înflorire⁴ și destrămarea a feudalismului⁵. În plus, pentru ultimul stadiu de dezvoltare a feudalismului s-au putut stabili prin cercetări amănunțite contradicțiile social-economice care au subminat breslele de meșteșugari, lupta cailor și ucenicilor împotriva meșterilor patroni și a breslașilor împotriva celor neîncadrați în breslă⁶, care au dus la decăderea acestor organizații

¹ V. Maciu, *Insemnătatea istorică a lui Tudor Vladimirescu*, în „Studii”, nr. 3, 1951; N. Adăniloaie, *Boierii și răscoala condusă de Tudor Vladimirescu*, București, 1956; A. Oțetea, *140 de ani de la răscoala condusă de Tudor Vladimirescu*, în „Lupta de clasă”, nr. 5, 1961; idem, *L'insurrection de 1821, dans les Principautés danubiennes*, în „Nouvelles Etudes d'Histoire”, nr. 1, 1962; N. Camariano, *Tudor Vladimirescu în lumina unor documente din Arhivele Vienei*, în „Studii”, nr. 3, 1963; Mircea Radu, *Răscoala din 1821 și logica istoriei*, în „Romanoslavica”, nr. X, 1964.

² S. Columbeanu și C. Șerban, *op. cit.*, p. 1532.

³ I. Imreh, E. Csetri, *Cresterea producției de mărfuri în agricultura Transilvaniei în perioada destrămării feudalismului*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Historia, nr. 1962; E. Lazea, *Agricultura Transilvaniei în sec. XIV*, în „Studii”, nr. 1, 1964.

⁴ Vezi și M. Nicorescu, *Date noi privitoare la cartierul meșteșugarilor din Suceava*, în S.C.I.V. nr. 1, 1962; N. Constantinescu, *Coconii, centru de producție ceramică din Țara Românească (sec. XV)*, S.C.I.V., nr. 1, 1964.

⁵ S. Columbeanu, C. Șerban, *op. cit.*, p. 1534.

⁶ *Ibidem*, vezi și Florentina Cazan, *Împotrivirea meșteșugarilor și negustorilor din București la sfârșitul sec. XVIII și începutul sec. XIX față de îngrădirile de breslă*, în „Analele Universității București”, istorie, nr. 26, 1962; I. Imreh, *Despre istoria industriei fărânești de prelucrare lemnului în comitatul Cluj (1796—1848)*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Historia, nr. 1, 1961; C. Göllner, *Cu privire la relațiile olarilor sași transilvăneni cu Moldova (sec. XIV—XVI)*, în „Forschungen zur Volks- und Landeskunde”, nr. 4, 1961; C. Nicolescu, *Rolul argintarilor transilvăneni în dezvoltarea argintăriei din țările române în sec. XVI—XVIII*; *ibidem*, nr. 6, 1963.

profesionale. Medieviștii care au lucrat în acest sector au căutat să elaboreze și lucrări monografice de mari proporții relativ la istoria meșteșugurilor dintr-o anumită provincie istorică¹.

Fără a se atinge proporțiile lucrărilor despre istoria meșteșugurilor feudale, s-au elaborat în același timp și articole relativ la industria extractivă a sării, petrolului, metalelor feroase și neferoase în care autorii acordă o deosebită atenție, atât nivelului tehnicii miniere și producției de minereu obținută, cât și forței de muncă și mai ales condițiilor grele de muncă suportate de mineri².

Cercetătorii perioadei de destrămare a feudalismului s-au preocupat de asemenea de problema apariției și dezvoltării întreprinderilor de tipul cooperăției capitaliste simple și al manufacturilor, adică de acele întreprinderi care fac trecerea de la producția feudală la producția capitalistă. Până în prezent, autorii articolelor și studiilor publicate în cele două decenii de la eliberare, puține la număr, au căutat să cuprindă numai unele aspecte: specificul întreprinderii, utilajul și nivelul tehnicii, procesul de producție, compoziția socială și modul de retribuție a forței de muncă, contradicțiile sociale, formele luptei de clasă a preproletariatului în țara noastră³ etc. Înțelegerea tuturor aspectelor problemei manufacturilor ar fi rezolvată numai prin alcătuirea unei ample monografii care ar stabili, totodată, dacă se poate vorbi de un stadiu manufacturier în țara noastră și în ce epocă istorică.

Medieviștii din țara noastră au fost interesați, nu numai în cunoașterea realizării producției feudale, ci și în *circulația* acesteia pe piața internă și externă. Studiile și articolele lor apărute până acum au abordat un mare număr de probleme ale căror concluzii erau necunoscute istoriografiei dinainte de 23 August 1944. În unele studii s-au tratat condițiile apariției și dezvoltării pieței interne drept rezultat al creșterii producției agricole și meșteșugărești și al intensificării schimbului dintre sat și oraș⁴. Inceputurile făcute încă din 1950 de Barbu Cîmpina au dat rezultate deosebite

¹ Șt. Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania până în sec. XVI*, București, 1954; Șt. Olteanu, *Meșteșugurile din Moldova în sec. XVII*, în „Studii și materiale de istorie medie”, nr. III, 1959; *Meșteșugurile din Moldova și Țara Românească (sec. X—XVII)*, autoreferat la disertație, București, 1963; C. Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească în sec. XVIII*, autoreferat la disertație, București, 1964.

² H. Chircă, R. Manolescu, Șt. Olteanu, *op. cit.*, p. 1463; S. Columbeanu, C. Șerban, *op. cit.*, p. 1535—1536; A. Neamțu, *Condițiile de muncă și salarizare în industria extractivă din Transilvania în a doua jumătate a sec. XVII*, în „Studii și comunicări. Arheologie-istorie-etnografie”, III, 1961.

³ Vezi și Ion Raica, *Moara de hirtie de la Strungari*, în „Studii și comunicări. Arheologie-istorie-etnografie”, III, 1961; I. Cojocaru, *Materiale privind dezvoltarea industrială a orașului București în perioada Regulamentului organic... 1821—1859*, în „Materiale de istorie și muzeografie”, 1964, p. 177—188; Zs. Iako, *Scurt istoric al morilor de hirtie din Transilvania în epoca feudală*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Historia, nr. 1, 1964.

⁴ Barbu Cîmpina, *Dezvoltarea economiei feudale și începuturile luptei pentru centralizarea statului în a doua jumătate a sec. XV în Moldova și Țara Românească*, București, 1950; C. Șerban, *Contribuții cu privire la problema pieței interne a Țării Românești și Moldovei în timpul feudalismului dezvoltat (sec. XV—XVIII)*, în „Studii”, 1, 1964, p. 27.

mai ales în al doilea deceniu de la eliberare, cînd s-a căutat să se studieze și procesul de formare a pieței interne unice a celor trei țări românești¹.

Cele mai numeroase lucrări despre schimbul de mărfuri sînt articolele și studiile cu o tematică referitoare la diferitele aspecte ale legăturilor comerciale dintre unele regiuni ale țării noastre, dar și acelea relative la relațiile comerciale cu diferite state europene: Polonia, Rusia, Genova, Raguza² etc. O realizare meritorie în tratarea istoriei comerțului din țara noastră de pe pozițiile istoriografiei noi marxiste o constituie alcătuirea unor lucrări monografice despre comerțul Țării Românești și al Moldovei în perioada feudalismului dezvoltat, în care au fost tratate rînd pe rînd probleme ca, de exemplu: comerțul intern, extern, de tranzit, negustorii, vămile etc. Completarea tabloului istoriei comerțului în țara noastră, în cadrul unor lucrări monografice din care însă să nu lipsescă și Transilvania, atît în perioada feudalismului timpuriu și a celui dezvoltat, cît și în epoca de destrămare a feudalismului rămîne o sarcină de viitor în fața cercetătorilor acestei probleme.

Orașele medievale cu numeroasele lor probleme au fost de asemenea obiectul unor ample cercetări. În prima decadă după eliberare, singura lucrare care a reușit să aducă elemente noi în raport cu realizările vechii istoriografii a fost a lui P. P. Panaitescu, intitulată *Comunele medievale în Principatele române*³, în care autorul a acordat o largă atenție organizării interne a orașelor, vieții lor economice și sociale, problemei imunităților etc. Cu toate că nu s-au făcut referiri și la orașele din Transilvania, totuși lucrarea a constituit o orientare prețioasă pentru medievisti. Istoriografia din anii puterii populare a abordat de la început unele probleme fundamentale ale istoriei orașelor. În acest sens era firesc, deci, să se caute lămurirea condițiilor istorice ale genezei primelor așezări urbane, folosind pentru aceasta și un numeros material arheologic descoperit în săpăturile de la București, Iași, Suceava, Tîrșor etc.⁴; pe lîngă aceasta, de o atenție deosebită s-au bucurat cercetările consacrate dezvoltării orașe-

¹ Șt. Pascu, *Le développement des métiers et du marché en Transylvanie au moyen âge à la fin du XVI-ème siècle*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, nr. 1, 1962.

² Vezi și Al. Bărbat, *Dezvoltarea și decăderea ultimei grupe de negustori de intermediere ai Brașovului în sec. XIX-lea*, în „Studii”, nr. 4, 1963; D. C. Giurescu, *Об экспорте соли из Румынских государств на Балканский полуостров при феодализме*, în „Revue des études sud-est européennes”, nr. 3 1963; Al. Vianu, *Desp exportul Moldovei în 1817*, în „Revista Arhivelor”, nr. 2, 1964; D. C. Giurescu, *Relațiile economice ale Țării Românești cu țările Peninsulei Balcanice în perioada feudalismului timpuriu*, în „Romanoslavica”, X, 1964, p. 359—384.

³ Vezi P. P. Panaitescu, *Interpretări românești*, București, 1947, p. 161—218.

⁴ În afară de materialul arheologic menționat în articolul *Dezvoltarea social-economică a țărilor române în vremea feudalismului dezvoltat* de H. Chircă, R. Manolescu și Șt. Olteanu, din „Studii”, nr. 6, 1962, nota 1, vezi pentru Tîrșor, *Materiale și cercetări arheologice*, vol. VIII, p. 543; pentru București, *Materiale de istorie și muzeografie*, București, 1964; pentru Iași, *Arheologia Moldovei*, vol. I—III, București, 1961—1964, iar pentru Suceava, vezi M. Matei, *Contribuții arheologice la istoria orașului Suceava*, București, 1963.

lor în epoca feudalismului timpuriu¹, multă vreme ignorate în vechea istoriografie. Cu toate greutateile întâmpinate de volumul restrâns al informației documentare, care nu permite autorilor, în multe cazuri, să treacă și la generalizări, totuși rezultatele obținute pînă acum dau deosebite speranțe pentru viitor în elucidarea problemei centrale a genezei orașelor feudale românești².

Rezultate mai fructuoase s-au obținut în schimb în cunoașterea vieții orășenești pe teritoriul patriei noastre în perioada feudalismului dezvoltat³, care se referă, fie la problemele economice și administrative, fie la structura socială a populației urbane și participarea orașenilor la lupta de clasă⁴. Studiarea frământărilor sociale orășenești în perioada de destrămare a feudalismului a oferit un câmp mai larg de cercetare, nu numai în problema ascuțirii luptei dintre orășeni și stăpînii de pămînt, ci și în problema cristalizării noii clase sociale — burghezia — provenită din rîndurile populației urbane⁵.

Deși puține la număr, totuși cercetările asupra istoriei orașelor feudale au dat la iveală monografiile și sinteze. Astfel de monografii s-au întocmit numai pentru orașele Cornăețel, Sighișoara, Cluj și București⁶.

¹ M. Matei, *Unele probleme în legătură cu începuturile vieții orășenești la Suceava*, în „Studii și cercetări de istorie veche”, nr. 1, 1960; N. Grigoraș, *Despre orașul moldovenesc în epoca de formare a statului feudal*, în „Studii și cercetări științifice”, istorie, nr. 1, 1960.

² Șt. Olteanu, *Cercetări cu privire la geneza orașelor medievale din Țara Românească*, în „Studii”, nr. 6, 1963, p. 1280.

³ H. Chircă, R. Manolescu, Șt. Olteanu, *op. cit.*, p. 1469—1470; L. Lehr, *Organizarea administrativă a orașelor din Țara Românească din anii 1501—1650*, în „Studii”, nr. 2—3, 1956; E. Vîrtoș, *Sigiliile de tîrguri și orașe din Moldova și Țara Românească*, în „Analele Universității «C. I. Parhon»”, Seria științe sociale, nr. 5, 1956; *idem*, *Documente privind istoria României*. Introducere, vol. II, București, 1956, p. 437—501; N. Stoicescu, *Despre aprovizionarea cu apă a orașului București pînă la jumătatea sec. XIX*, în „Studii”, nr. 4, 1963; P. Cernovodeanu, *Considerații privitoare la organizarea administrativă a orașului București în sec. XVI—XVII*, în „Materiale de istorie și muzeografie”, București, 1964.

⁴ Sabîn Belu, *Despre participarea orașenilor din Transilvania la răscoala populeară din 1514*, în „Studii”, nr. 4, 1953. H. Chircă, R. Manolescu, Șt. Olteanu, *op. cit.*, p. 1471; D. Ciurea, *Cîteva date pentru istoricul Galaților (sec. XVI—XVII)*, în „Studii și cercetări științifice”, istorie, nr. 1, 1957; C. Șerban, *Lupta orașenilor din Cîmpulung Muscel împotriva aspirării feudale din sec. XVII—XVIII*, în „Studii”, nr. 4, 1962; N. Stănescu, *Contribuții în baza studierii vechilor monumente și așezăminte orășenești la cunoașterea vieții la Cîmpulung Muscel în timpul orînduirii feudale*, în „Studii și cercetări de istoria artei”, nr. 2, 1961; V. Neamțu, *Frământări sociale în orașul Iași în primele decenii ale sec. XVII*, în „Analele științifice ale Universității din Iași”, tom. IX, 1963; B. Dăicoviciu, *Orașele din Transilvania și răscoala lui Iovan Nenada*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Historia, nr. 1, 1964, p. 31—40.

⁵ Vezi Ș. Columbeanu și C. Șerban, *Destrămarea feudalismului și începuturile capitalismului*, în „Studii”, nr. 6, 1962, p. 1537—1538, Ecăt. Negruți, *Aspecte din administrația tîrgurilor și finiturilor moldovene în primul deceniu al sec. XIX*, în „Studii și cercetări științifice”, Iași, istorie, nr. 2, 1958.

⁶ C. C. Giurescu, *Un vechi oraș al Țării Românești: Cornăețel*, în „Studii și articole de istorie”, nr. 2, 1957; Erich Duvowy, *Sighișoara, un oraș medieval*, București, 1957; Șt. Pascu, I. Pațaki, V. Popa, *Clujul, Ghid istoric*, Cluj.

În domeniul cercetării problemelor relativ la economia feudală, obținerea unor asemenea succese se explică, între altele, și prin ignorarea lor de către istoriografia de dinainte de 23 August 1944; în tratarea problemelor istoriei politice a statelor feudale românești — căreia istoriografia din trecut i-a acordat o atenție deosebită — munca medievistilor a fost, de asemenea, eficientă.

Istoricii noștri au trebuit, în primul rând, să reia problema apariției primelor state feudale pe teritoriul țării noastre și să dea o interpretare nouă dezvoltării acestora de-a lungul câtorva secole de existență. Astfel, în mult controversata problemă a formării statelor feudale românești s-au găsit noi soluții în câteva lucrări temeinice¹, potrivit cărora acestea au fost rezultatul dezvoltării relațiilor feudale în procesul ascuțirii contradicțiilor social-economice dintre clasele sociale fundamentale, stăpînii de moșii și țărani dependenti, statul feudal fiind instrument al dominației de clasă².

Noile cercetări au căutat să stabilească în același timp și epocile principale ale dezvoltării statului feudal în concordanță cu transformările social-economice și în comparație cu statele feudale europene din aceeași vreme. După îndelungi dezbateri s-a ajuns la constatarea că și la noi, ca și în alte părți, a existat o perioadă a fărîmării feudale, urmată în secolul al XV-lea de aceea a luptei pentru centralizarea statului, în secolul al XVII-lea de o perioadă a statului nobiliar, iar în secolul al XVIII-lea de perioada statului fanariot.

Studiile în această direcție inițiate în 1950 de Barbu Cîmpina pentru situația din Țara Românească în secolul al XV-lea au cunoscut o deosebită amploare în al doilea deceniu de la eliberare prin lucrările unor medievisti consacrați Moldovei din secolele XV—XVI² și Țării Românești în secolele XVI—XVII³. În viitorul apropiat sînt așteptate studii similare și pentru principatul Transilvaniei în secolele XVI—XVII, care a fost tratat pînă acum mai mult într-o lucrare de sinteză.

Cunoașterea esenței și bazei politice a statelor feudale românești în diferite epoci istorice a necesitat cercetări monografice asupra principalelor instituții de stat în urma cărora s-au obținut realizări meritorii. Astfel, noi contribuții s-au adus în problema instituției domniei, sfatului domnesc și sfatului lărgit numit și Marea adunare a țării, a organelor locale ale puterii și administrației de stat, mai ales în ȧrguri și orașe. Este de remarcat faptul că, în general, problemele legate de istoria instituțiilor statului feudal au fost tratate concomitent numai pentru Moldova și Țara Româ-

1957; S. Goldenberg, *Clujul în sec. XVI*, București, 1958; F. I. Georgescu, *București. Scurt istoric*, București, 1960; I. Ionașcu, A. Petric, P. Caraioman, *București. Pagini de istorie*, 1960; Dan Berindei, *Orașul București, reședință și capitală a Țării Românești (1459—1862)*, București, 1963.

¹ Șt. Pascu, Șt. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 1449. 1454; vezi V. I. Hanga, *Cercetări din R.P.R. privind istoria statului și a dreptului din țara noastră (1948—1963)*. (1) în „Studii”, nr. 1, 1964, p. 124.

² Vezi Introducere la Grigore Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei*, editat de P. P. Pănaiteșcu, București, 1956, p. 9—12; M. Berza, N. Stoicescu și L. Marcu, *op. cit.*, p. 1482—1483; I. Negoșiu, *Ion Vodă Viteazul*, București, 1963; Dinu C. Giurescu, *Ion vodă cel Viteaz*, București, 1963.

³ Vezi studiul introductiv la *Cronicarii munteni*, vol. I, București, 1961, p. XXIII—CXVIII.

nească. În schimb, studiile consacrate organizării fiscale au cuprins o zonă mai largă, adică și Transilvania. Astfel, în al doilea deceniu de la eliberare au apărut studiile despre politica fiscală a domnilor din Țara Românească în perioada feudalismului dezvoltat, despre așezăminte și măsuri fiscale în Moldova, mai ales în secolul al XVIII-lea¹, despre tezaurul domnesc din cele două țări românești², despre politica financiară în Transilvania în secolele XIV—XVIII.

Considerăm că aceeași valoare o au și rezultatele obținute de medievistii noștri în domeniul cercetării organizării și funcționării puterii militare în cadrul statului feudal românesc, lucrări în care autorii au căutat să stabilească sistemul și mijloacele de apărare, concepțiile militare ale unor comandanți de oști, eroismul maselor populare în lupta pentru apărarea țării³. Unii cercetători au studiat și un alt aspect al problemei, și anume organizarea militară a statului feudal ca instrument de oprimare a maselor populare, fapt care le-a permis să ajungă la concluzii noi și interesante⁴.

De un interes remarcabil sînt și lucrările medievistilor relativ la instituțiile juridice ale statelor feudale românești. Publicarea treptată a vechilor legiuri feudale și adîncirea cercetării lor și pe baza documentelor au permis unor istorici să stabilească începuturile dreptului scris⁵, condițiile istorice ale aplicării lui în societatea feudală românească, precum și influența pe care acestea au exercitat-o asupra legiurilor epocii moderne. În același timp s-au putut ridica unele probleme noi de pe pozițiile istoriografiei actuale relativ la evoluția dreptului de proprietate în evul mediu, dreptul de protimis, situația juridică a femeii în societatea feudală, dreptul de ctitorie etc.⁶.

Pe baza unor asemenea lucrări consacrate analizei profunde a organizării statului feudal românesc, istoricilor noștri le-a fost posibilă întocmirea unor studii care să oglindească diferitele aspecte ale politicii interne a țărilor românești în evul mediu. În afara acestora, un loc de seamă îl dețin lucrările care se ocupă cu multilateralile legături dintre cele trei state feudale românești⁷. Compararea organizării interne a Țării Românești cu a Moldovei de-a lungul veacurilor a permis, în același timp, stabilirea premiselor îndepărtate ale unirii lor la jumătatea secolului al XIX-lea⁸.

¹ Vezi și A. Camariano-Cioran, *Măsuri fiscale și administrative în Moldova (1753—1754)*, în „Studii și materiale de istorie medie”, nr. V, 1962, p. 505.

² Vezi „Studii”, nr. 1, 1961, p. 49 și urm.

³ Vezi V. Hanga, *op. cit.*, p. 126.

⁴ N. Stoicescu, *Rolul curtenilor și slujitorilor din Țara Românească și Moldova ca instrument de reprimare a luptei țărănimii*, în „Studii”, nr. 3, 1962, p. 631—649.

⁵ V. Hanga, *op. cit.*, I, p. 127—129.

⁶ *Ibidem*, p. 129—132.

⁷ Vezi culegerea *Studii cu privire la Ștefan cel Mare*, București, 1956, articolul lui Ion Sabău, p. 219—241; G. Totoiu, *Rolul logofătului Ivan Norocea în viața politică a țărilor române în a doua jumătate a sec. XVI*, în „Studii”, nr. 2, 1963, p. 409—428; vezi și G. Gündisch, *Cu privire la relațiile lui Vlad Țepeș cu Transilvania în anii 1456—1458*, în „Studii”, nr. 3, 1963.

⁸ P. P. Panaitescu, *Problema uniificării politice a țărilor române în epoca feudală* în „Studii privind Unirea Principatelor”, București, 1960.

Lucrările consacrate funcțiilor externe ale statului feudal au cuprins în tematica lor, în primul rînd, relațiile celor trei țări românești cu Imperiul otoman și apoi cu celelalte țări europene. Spre deosebire de lucrările similare din vechea istoriografie, care nu găsiseră soluții satisfăcătoare în rezolvarea diferitelor aspecte ale acestei importante probleme, în articolele și studiile publicate după 23 August 1944, istoricii români marxiști au împins cercetarea pe o treaptă superioară. În primul rînd, ei au reușit să stabilească etapele importante ale relațiilor româno-turce, acordînd o deosebită atenție împrejurărilor istorice, interne și externe, premergătoare, care au favorizat grăbirea instaurării treptate a dominației otomane asupra țărilor române. În acest sens a fost studiată dezvoltarea forțelor de producție ale celor trei țări românești, procesul fărîmițării feudale și al luptei pentru centralizarea statului, rolul maselor populare în lupta pentru apărarea statului, rolul genovezilor la gurile Dunării, politica trădătoare a marii boierimii.

Regimului suzeranității turcești asupra celor trei țări românești i-au fost consacrate studii și articole relative la obligațiile economice ale acestora față de Înalta Poartă, precum și asupra relațiilor politice cu toate particularitățile lor. Cît privește studierea relațiilor politice, rezultatele obținute într-o altă serie de articole lămuresc astăzi în suficientă măsură regimul de autonomie aplicat țărilor române pînă la recăpătarea independenței în 1877¹.

De asemenea, s-au inițiat cercetări asupra stăpînirii turcești directe, asupra unor teritorii din țara noastră², care au dat la iveală noi aspecte ale acestei probleme. Continuarea cercetărilor de acest fel, atît pentru cunoașterea situației de pe teritoriul fostelor raiale turcești, cît și din Dobrogea, care a suferit cea mai îndelungată stăpînire otomană directă, ar îmbogăți istoriografia actuală cu noi contribuții.

Multe din studiile și articolele consacrate relațiilor politice româno-turcești au abordat problema luptei antiotomane pentru recăpătarea independenței. Autorii lor au urmărit să stabilească, pe de o parte, formele variate ale acestei lupte, iar pe de altă, rolul maselor populare în desfășurarea războaielor de eliberare³.

¹ S. Columbeanu și C. Șerban, *op. cit.*, p. 1540—1541; vezi și M. Alexandrescu-Dersca, *Despre regimul supușilor otomani în Țara Românească în veacul XVIII*, în „Studii”, nr. 1, 1961, și A. Camariano-Cioranu, *Rapoartele inedite ale capuchehaialelor lui C. Mavrocordat*, în „Studii”, nr. 4, 1961; Vl. Hanga, *op. cit.* (I), p. 126; Gh. Bujoreanu, *Livrările în natură către Poarta otomană, mijloc de exploatare economică a Moldovei în perioada 1802—1828*, în „Analele științifice ale Universității din Iași”, t. IX, s. III, 1963.

² I. Tofoțiu, *Contribuții la problema stăpînirii turcești în Banat și Crișana*, în „Studii”, nr. 1, 1960.

³ Fl. Constantin, *Un proiect românesc de coaliție antiotomană din ultimul sfert al sec. XVI*, în „Studii”, nr. 3, 1963, p. 673; Eugen Stănescu, *Ecoul luptelor pentru independență de la sfîrșitul veacului al XVI-lea și începutul veacului al XVII-lea (O scrisoare a umanistului Martin Crusius către Mihai Viteazul)*, în „Studii”, nr. 2, 1964, p. 323; M. Neagoe, *Contribuții la problema aservirii Moldovei față de Imperiul otoman (Înțelegerea dintre Bogdan cel Orb și Selim din 1512)*, în „Studii”, nr. 2, 1964, p. 311.

Istoria relațiilor poporului român cu celelalte popoare europene în evul mediu se remarcă, în primul rînd, prin acele studii și articole care scot în evidență legăturile străvechi și continue româno-ruse pe plan politic, diplomatic, economic și cultural¹.

Tot relativ la relațiile poporului nostru cu popoarele vecine, o atenție deosebită merită studiile și articolele acad. P. Constantinescu-Iași și ale altor istorici care tratează istoria legăturilor româno-bulgare din secolul al XVII-lea pînă în secolul al XX-lea².

Numărul mic al lucrărilor consacrate relațiilor dintre țările românești, Ungaria³ și Polonia⁴ și lipsa unor cercetări despre relațiile cu poporul sîrb și cu popoarele europene occidentale impun concluzia că în această direcție trebuie să se concentreze în viitor o parte din activitatea medievistilor noștri.

Cultura, ca element de suprastructură a societății feudale, a preocupat nu numai pe istoricii medievști, ci și pe mulți specialiști în domeniul istoriei literare, al istoriei artei și folclorului, care în lucrările lor au căutat să surprindă mai mult elementul istoric al problemei.

Încă din primul deceniu de la eliberare, istoricii au studiat cele două aspecte distincte ale culturii medievale, și anume: cultura populară și cultura clasei stăpînitoare. Cercetările consacrate culturii populare și-au concentrat atenția asupra creației epice în versuri și mai ales asupra baladelor.

Articolele și studiile consacrate acestei probleme au stabilit vechimea, aria lor geografică de răspîndire și funcția lor socială și deopotrivă autenticitatea elementelor istorice din aceste producții literare. Recenta publicare a monografiei *Miorița*⁵, cu studiul său introductiv intitulat *Motivul mioristic în cultura română*, dezvăluie perspectivele multiple ale abordării unor asemenea teme.

Cultura clasei stăpînitoare din țările române, în evul mediu, cu tematica ei mult mai complexă decît a culturii populare, a oferit specialiștilor un cîmp mai larg de cercetare. În primul rînd, publicarea corpului de documente medievale, precum și analiza și interpretarea textelor manuscriselor literare și științifice au permis unor medievști să aducă

¹ Vezi și Demény-Meškova Lidia, *Despre participarea românilor în oastea căzăcească a lui Bogdan Hmelnițchi*, în „Studii”, nr. 6, 1963; L. Kiss, *Cîteva date despre legăturile economice ale Rusiei cu Moldova la începutul sec. XIX*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Historia, nr. 1, 1963; vezi și articolele lui Al. Vianu, din „Romanoslavica”, nr. VIII, 1963, și nr. X, 1964.

² S. Columbeanu, C. Șerban, *op. cit.*, p. 1543; vezi și articolele privind relațiile româno-bulgare: Șt. Ștefănescu, „Romanoslavica”, nr. IX, 1963 și C. N. Velichi, în „Romanoslavica”, nr. VIII, 1963, nr. X, 1964.

³ M. Holban, *Contribuții la studiul raporturilor dintre Țara Românească și Ungaria anevoiă*, în „Studii”, nr. 2, 1962.

⁴ Vezi și I. Corfus, *Activitatea diplomatică în jurul conflictului dintre Petru Rareș și Polonia*, în „Romanoslavica”, nr. X, 1964; Fl. Constantin, S. Păpăcoștea, *Tratatul de la Lublau (15 martie 1412) și situația internațională a Moldovei la începutul sec. XV*, în „Studii”, nr. 5, 1964; Ioan Petrică, *Relațiile politico-economice între Moldova și Polonia în a doua jumătate a sec. XV*, în „Romanoslavica”, nr. X, 1964.

⁵ A. Fochi, *Miorița*, Ed. Academiei R.P.R., București, 1964.

date noi în studiile și articolele asupra problemei începutului scrisului în limba română, pătrunderii la noi a scrisului în limba slavă, latină și greacă, precum și asupra organizării cancelariilor de la curtea domnească și ale stăpînilor de pămînt¹.

Cercetări noi au fost întreprinse și asupra începuturilor tiparului. În acest sens, împlinirea a 450 de ani de la aducerea primei tipografii la noi a făcut posibilă publicarea primei ediții facsimilate a *Liturghierului lui Macarie*². Relativ la acest din urmă fapt s-au publicat studii și articole privind, fie condițiile istorice ale aducerii tiparului la noi la începutul secolului al XVI-lea, fie date noi asupra lui Macarie tipograf³, fie unele relații culturale cu țările vecine⁴.

În studierea învățămîntului din cele trei țări românești în epoca feudală, istoricii au colaborat în largă măsură cu specialiști din domeniul istoriei pedagogiei. S-au publicat monografiile asupra școlii latine de la Cotnari, asupra Academiei domnești din Iași⁵, precum și un studiu despre învățămîntul din Moldova în evul mediu, prilejuit de sărbătorirea centenarului universității ieșene⁶. Relativ la învățămîntul din Moldova au mai apărut, de asemenea, articole cu privire la unele forme speciale de învățămînt în perioada de la sfîrșitul feudalismului⁷.

Într-o problemă mult controversată, V. Papacostea a adus noi contribuții cu privire la începuturile învățămîntului superior din Țara Româ-

¹ Vezi *Documente privind istoria României*. Introducere, vol. I—II, București, 1956; D. P. Bogdan, *Din paleografia slavo-română*; S. Iako, *Paleografia latină cu referire la Transilvania* (sec. XII—XV); Fr. Pall, *Diplomatica latină cu referire la Transilvania*; E. Vîrtosu, *Din paleografia chirilică românească*; Al. Elian, *Elemente de paleografie greco-română*; vezi: Fr. Pall, *Cancelaria voevodului Transilvaniei la începutul sec. XIV*, în „Revista Arhivelor”, nr. 1, 1960; S. Iako, *Les débuts de l'écriture dans les couches laïques de la société féodale en Transylvanie*, în „Nouvelles études d'Histoire”, I, București, 1955. *Începuturile scrisului în păturile laice din Transilvania medievală*, în „Studii și cercetări științifice” fil. Cluj, 1956, p. 81—102; Gh. Ionescu, *Contribuții la studiul începuturilor întrebuintării hîrtiei în cancelariile Valahiei (Țării Românești) și Moldovei*, în „Studii și cercetări de istorie medie”, nr. 1, 1951.

² *Liturghierul lui Macarie*, ed. P. P. Panaitescu, București, 1961.

³ P. P. Panaitescu, *Contribuții la începuturile tipografiei slave din Țara Românească*, în „Studii și cercetări de bibliologie”, nr. 1, 1955.

⁴ Idem, *Legăturile culturale ale țărilor române cu Rusia în epoca reformelor lui Petru I*, *Date noi*, în „Romanoslavica”, nr. II, 1958; G. Strempel, *Sprînjînul acordat de Rusia tiparului românesc în sec. XVII*, în „Studii și cercetări de bibliologie”, nr. 1, 1955; I. Radu Mircea, *Relations culturelles roumaines-serbes au XVI-e siècle*, în „Revue des études sud-est-européennes”, nr. 3—4, 1963.

⁵ Șt. Bîrsănescu, „*Schola latina*” de la Cotnari... București, 1957; *Academia domnească din Iași, 1714—1821*, București, 1962.

⁶ C. Cîhodoru, *Învățămîntul în Moldova în sec. XV—XVIII, Școala domnească de la Iași* în „Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași 1860—1960”, vol. I, București, 1960.

⁷ Al. Andronic și Gh. Ungureanu, *Învățămîntul agricol în Moldova în prima jumătate a sec. XIX*, în „Studii și cercetări științifice”, fil. Iași, istorie, nr. 1—2, 1958; Fl. Cîmpăna, *Cursuri de matematică finite la Academia Mihăileană*, în „Analele Universității «Al. I. Cuza»”, Seria Nouă, 12, 1956, p. 325—331; V. Gheorghe, *Știri inedite despre cursul de inginerie finit de Gh. Asachi la Școala domnească din Iași*, în „Revista Arhivelor”, 2, 1963.

nească în secolul al XVII-lea, lucrare bazată pe izvoare inedite de arhivă¹. De un real folos a fost și culegerea de studii a unui colectiv de istorici, care în lucrările lor au căutat să rezolve unele probleme legate de înființarea școlilor grecești în țările române și de activitatea didactică și pedagogică a lui Gh. Lazăr, P. Poenaru, Gh. Asachi, Gr. Pleșoianu etc.².

Cît privește cercetările despre învățămîntul în Transilvania, ele au urmărit să prezinte într-o nouă lumină școala ardeleană³, precum și unele aspecte necunoscute ale răspîndirii învățămîntului în rîndul maselor⁴.

Contribuții noi s-au adus, de asemenea, prin articolele în care au fost studiate nu numai originile și îmbogățirea treptată a vechilor biblioteci din evul mediu, ci și conținutul fondului de cărți. Cele mai multe fac o amplă analiză asupra istoricului unor biblioteci din Transilvania care au aparținut nobililor, înaltului cler catolic sau orășenilor⁵. Celelalte oferă un material tot atît de bogat asupra bibliotecilor școlilor sau ale unor boieri din Moldova⁶ și asupra bibliotecilor publice din epoca Regulamentului organic⁷.

Un important pas înainte s-a făcut și în cercetarea literaturii și științei medievale. Istoricii noștri au analizat și interpretat manuscrise inedite⁸, au dezbătut problema editării cronicilor interne⁹, au studiat gîndirea politică și socială care se desprinde din literatura istorică medie-

¹ D. Simonescu și C. Nicolescu, *op. cit.*, p. 1515; vezi și V. Papacostea, *Les origines de l'enseignement supérieur en Valachie* în „Revue des études sud-est européennes”, 1—2, 1963, p. 7—40.

² *Din istoria pedagogiei românești*, „Culegere de studii”, București, 1957; vezi G. Potra, *Petrache Poenaru...*, București, 1963.

³ E. Boldan, *Școala ardeleană*, București, 1959; R. Munteanu, *Contribuția școlii ardelene la cultivarea maselor*, București, 1962.

⁴ I. Bozac, *Școlile de la salinele din Transilvania la sfîrșitul sec. XVIII*, în „Anuarul Institutului de istorie Cluj”, III, 1960, p. 281—295; I. P. Teișan, *Înființarea de școli sătești în Oltenia de către sătenii înșiși înainte de 1838* în „Revista Arhivelor”, nr. 2, 1964, p. 155—162.

⁵ D. Simonescu, C. Nicolescu, *op. cit.*, p. 1515; C. Göllner, *Din istoricul unor biblioteci feudale ale sașilor din Sibiu*, în „Studii și cercetări de bibliologie”, V, 1963, p. 223—230.

⁶ Cornelia V. Papacostea, *O bibliotecă din Moldova la începutul sec. XIX*, *Biblioteca de la Sîntca*, în „Studii și cercetări de bibliologie”, V, 1963, p. 215—220; V. și G. Botez, *Biblioteca școlilor din Moldova (1839—1860)*, în „Studii și cercetări de bibliologie”, V, 1963, p. 257; Dima D. Corneliu, *Un catalog necunoscut al bibliotecii stolnicului Constantin Cantacuzino*, în „Revista Arhivelor”, nr. 2, 1964; despre același catalog, vezi și „Călăuza bibliotecarului”, nr. 10, 1964.

⁷ P. Opreșcu, *Înființarea și dezvoltarea bibliotecilor publice românești în epoca Regulamentului Organic*, în „Studii și cercetări de bibliologie”, I, 1955, p. 43—66.

⁸ I. I. Roman, *Un apostol brașovean din sec. XVII*, în „Limba română”, nr. 5, 1963; P. Teodor, *Două manuscrise copiate pentru biblioteca lui S. Cantacuzino* în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj”, 1962, p. 229; M. Popescu-Spîneni, *Un manuscris românesc de geografie din sec. XVII*, în „Studii și cercetări de bibliologie”, V, 1963, p. 319—334; G. Strempele, *Copiști de manuscrise românești pînă la 1800*, vol. I, București, 1959.

⁹ P. P. Panaitescu, *Letopiseșul lui Gr. Ureche și editarea lui*, în „Limba română”.

vală¹, începuturile istoriografiei în țara noastră², caracteristicile și conținutul unor cronici cu caracter regional³, conținutul economic și cultural al literaturii din Transilvania la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea⁴ etc.

Cercetările din domeniul culturii materiale și al artei feudale au obținut un conținut nou în istoriografia actuală. Colaborarea dintre istorici, arheologi și etnografi a creat condiții favorabile pentru elaborarea studiilor și articolelor care au dovedit, pe de o parte, continuitatea și unitatea culturală a populației autohtone în cursul evului mediu, iar pe de alta, apariția și dezvoltarea elementului autohton în arta feudală românească⁵. În acest fel a fost posibil ca la sfârșitul primului deceniu de la eliberare să se alcătuiască o amplă monografie asupra artelor din Principatele Române în care s-a emis ideea începuturilor artei feudale românești înainte de formarea statelor feudale și a continuității ei și în prima jumătate a secolului al XIX-lea⁶. Concepută și alcătuită pe un plan de mare amploare, valoroasa lucrare asupra istoriei artei feudale din țările române urmărește originile acesteia și legătura strânsă a artei din cele trei țări române⁷.

Cercetările din domeniul istoriei culturii și artei feudale au obținut un sprijin deosebit prin alcătuirea pentru prima dată a unor repertorii de monumente și opere de artă feudală pe epoci istorice, care au devenit un prețios instrument de lucru în vederea elaborării lucrărilor de interpretare. O dovadă o constituie faptul că după publicarea *Repertoriului de monumente și opere de artă din epoca lui Ștefan cel Mare*, în 1958, a fost posibilă cunoașterea analitică a culturii în epoca lui Ștefan cel Mare⁸.

Toate acestea duc la concluzia că munca desfășurată de istoricii noștri în rezolvarea principalelor probleme ale medievalisticii românești s-a dovedit a fi rodnică, prin lucrările pe care aceștia le-au publicat separat sau în diferite periodice de specialitate, precum și prin acelea care așteaptă lumina tiparului.

¹ I. Verdeș, *Ideile social-politice ale cronicarilor din sec. XVII—XVIII în Țara Românească și Moldova*, în *Din istoria filozofiei în România*, vol. I, 1955, p. 7—36; E. Stănescu, *Essai sur l'évolution de la pensée politique roumaine dans la littérature historique de moyen âge*, în „Nouvelles études d'histoire”, II, 1960, p. 271—304; C. Göllner, *Elemente progresiste în gândirea sașilor din Transilvania în sec. XIX*, în *Din istoria filozofiei în România*, vol. III, 1960, p. 126—164; vezi și partea referitoare la evul mediu din sinteza *Istoria gândirii sociale și filozofice în România*, Ed. Academiei R.P.R., București, 1964.

² P. P. Panaitescu, *Începuturile istoriografiei în Țara Românească*, în „Studii și materiale de istorie medie”, V, 1962, p. 195—255.

³ I. Crăciun, *Cronicile românești din Transilvania și Banat*, în „Anuarul Institutului de Istorie Cluj”, I—II, 1958—9, p. 125—148.

⁴ C. Bodea, *Preocupări economice și culturale în literatura transilvană în anii 1786—1830*, în „Studii”, I, 1956, p. 87—106.

⁵ D. Simonescu și C. Nicolescu, *op. cit.*, p. 1519.

⁶ *Scurtă istorie a artelor plastice în R.P.R.*, vol. I, *Arta românească în epoca feudală*, București, 1957.

⁷ V. Vătășanu, *Istoria artei feudale în țările românești*, vol. I, București, 1958.

⁸ *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, „Culegere de studii”, îngrijită de M. Berza, București, 1964.

Realizările obținute ne permit să afirmăm că după două decenii de existență, actuala medievală românească s-a dezvoltat pe baze metodologice noi, marxist-leniniste, contribuind astfel nu numai la înflorirea istoriografiei în Republica Socialistă România, dar și la revoluția culturală din țara noastră.

Majoritatea concluziilor lucrărilor menționate în acest studiu au fost preluate de istoricii medievali care au lucrat cu abnegație la elaborarea celor două volume ale tratatului de *Istoria României* (vol. II și III)¹, în care au fost lămurite problemele fundamentale — mult timp controversate sau necunoscute — ale epocii feudale românești.

Cu toate acestea, în fața istoricilor care cercetează epoca medie a istoriei patriei noastre mai stau încă o serie de probleme importante ca studierea transformărilor pe care le suferă domeniul feudal și gospodăria țărănească, forțele de producție din agricultură și din mica producție, limitele pe care le cunoaște piața internă în fiecare stadiu de dezvoltare a feudalismului, aspectele sub care se prezintă capitalul cămătăresc, apariția și formele specifice ale acumulării primitive a capitalului etc. Ar fi dorit să se acorde o atenție mai mare și problemelor multiple pe care le ridică perioada feudalismului timpuriu (comerț, orașe, renta feudală, relațiile feudale, formarea domeniului feudal). În mod deosebit a fost apreciată monografia consacrată unei singure provincii istorice *Din istoria Transilvaniei*. În același sens credem că se pot întocmi monografiile și ale altor provincii istorice: Oltenia, Moldova, Dobrogea, Banat; de altfel, lucrările tipărite până în prezent asupra Dobrogei medievale sînt insuficiente.

Pornind de la stadiul actual al realizărilor medievalistei românești după două decenii de existență, care reprezintă numai un început, ridicînd neconținut calitatea lucrărilor lor, istoricii medievali din țara noastră vor reuși în viitor să obțină succese și mai mari în rezolvarea numeroaselor probleme ce le stau în față.

¹ Vol. II apărut în 1962 și vol. III în 1964.